

1046 Z nesčetných míst roztroušených po celém tomto díle a jednajících o nesčetných matériích, vyplývá obdivuhodná shoda prvního barbarství s dobou navraceného barbarství; lze z nich tedy snadno porozumět návratu lidských věcí, k němuž dochází, když národy znovu povstanou. Abychom však tuto shodu ještě více utvrdili, hodláme se jí v této knize zvlášť zabývat, a tím vrhnout více světla na dobu druhého barbarství (kterou zahaluje ještě větší tma než dobu prvního barbarství, a tu Marcus Terentius Varro, největší znalec věcí raného dávnověku, ve svém rozdělení věků nazývá dobou temnou) a zároveň ukázat, jak Bůh ve své neskonale dobrotě a velikosti záměry své prozřetelnosti, kterou řídí lidské věci všech národů, postavil do služeb ne- výslovných rozhodnutí své milosti.

Kapitola první

Dějiny posledního barbarství objasněné jako návrat dějin prvního barbarství

1047 Když Bůh nadpřirozenými cestami zjevil pravdu křesťanského náboženství a utvrdil ji etností mučedníků proti římské moci a učením církevních otců, jakož i zázraky proti jalové moudrosti řecké; dále když dal vzniknout ozbrojeným národům, které měly všude bojovat za pravé božství, tvůrce svého náboženství dovolil, aby se mezi národy zrodil nový lidský řád a křesťanské náboženství se podle přirozeného běhu lidských věcí samých pevně ustálilo.

1048 Tímto svým věčným záměrem znovu nastolil věk vpravdě božský, kdy katoličtí králové všude, aby chránili křesťanské náboženství, jehož jsou ochránci, oblékali dalmatiky diaconů

a posvěcovali své královské osoby (proto používali titulu Svatého královského Veličenstva), ujímali se církevních hodností, jak Symphorien Champier ve své Genealogii králů Francie vypravuje o Hugonovi Capetovi, že se nazýval „hrabětem a opatem pařížským“, a Paradin v Annálech Burgundska uvádí starodávne listiny, v nichž se knížata Francie obecně nazývají „vévody a opaty“ nebo „hrabaty a opaty“. Takto první křesťanští králové založili ozbrojená náboženství, jimiž znovu utvrdili ve svých královstvích křesťanské katolické náboženství proti Ariánům (kteří podle sv. Jeronýma zcela poskvřili křesťanský svět), proti Saracénům, jakož i proti početným jiným nevěřícím.

1049 Tu se pak vpravdě vrátily války, jimž herojské národy říkaly „pura et pia bella“. Proto mají všechny křesťanské mocnosti ve svých korunách kříž vetknutý do zeměkoule, který dříve nosily na svých praporech, když vedly války nazývané „křížovými“.

1050 A je obdivuhodný návrat tolika lidských věcí občanských v době návratu barbarství. Například když u starých heroldové vylašovali válku měst, podle velmi elegantní formule, plné jasu, která se nám zachovala u Macrobia, „evocabant deos“ když oněm městům vylašovali válku, protože věřili, že přemožené národy zůstávají bez bohů, a tedy bez auspicií. (Auspicie jsou prvním principem všech našich úvah v tomto díle.) Podle herojského práva vítězství nezůstala přemoženým žádná občanská práva ani veřejná, ani soukromá, která v herojských dobách všechna závisela na božských auspiciích, jak jsme výše zejména na římské historii plně prokázali [110]. To vše bylo obsaženo ve formuli herojských kapitulací, které použil Tarquinius Priscus při kapitulaci Collatie, totiž že vzdávající se „debeant divina et humana omnia“ národům vítězů. Proto poslední barbaři, když dobyli některého města, o nic se tolik nestarali, jako vypátrat, nalézt a odnést pryč z dobytých měst slavné pozůstatky či relikvie svatých. Proto je národy v oněch dobách tak pečlivě zakopávaly a ukrývaly a proto jsou takováto místa úkrytu v kostelích všude, jak lze pozorovat, nejskrytější a nejhlubší. Proto téměř ke každému přenesení těla svatých došlo právě v oněch dobách. Zůstala po tom ta stopa, že přemožené národy jsou nuceny vykoupit od vítězných vojevůdců všechny zvony dobytých měst.

1051 Dále, protože počínají 5. stoletím tolik barbarských národů začalo zaplavovat Evropu a i Afriku a vítězné národy se nemohly dorozumívat s poraženými, barbarství nepřátel katolické víry způsobilo, že z oné železné doby nebyla nalezena žádná písemnost sepsaná v některém vulgárním jazyku té doby, ať už

v italštině, francouzštině či španělštině nebo i v němčině), v níž, jak se domnívá Aventinus v De annalibus Boiorum se začaly psát listiny teprve od doby Bedřicha Švábského, a jiní jsou toho názoru, že až do doby císaře Rudolfa Habsburského, jak už jsme řekli [435], a u všech zmíněných národů byly nalezeny jenom listiny psané barbarskou latinou; tímto jazykem se dorozumívalo několik málo urozených mužů, kteří byli muži církve. Proto je nutno si představovat, že se národy po všechna ta nešťastná staletí vrátily k tomu, že mezi sebou mluvily němou řečí. V důsledku řídké znalosti vulgárního písma se muselo všude vrátit hieroglyfické písmo šlechtických erbů. Tyto erby k zajištění majetků (jak jsme výše vyložili [483]) vyjadřovaly vlastnická práva zejména nad domy, hroby, pozemky a stády.

1052 Vrátily se určité druhy božích soudů, jimž se říkalo „purgationes canonicae“. Jedním druhem takových božích soudů, jak jsme výše ukázali [959], byly v dobách prvního barbarství souboje, avšak svaté kánony je neuznávaly.

1053 Vrátily se herojské loupeže. A jako jsme si výše [636] povšimli toho, že héroové si pokládali za čest být zvaní „loupežníky“, tak bylo nyní panským titulem, když byl někdo nazýván „korzárem“.

1054 Vrátily se herojské represálie, které, jak jsme výše uvedli [960], trvaly až do doby Bartolovy.

1055 Války doby posledního barbarství byly jako války prvního barbarství vesměs náboženské války, jak jsme před chvílí viděli [1049], a proto se vrátila herojská otroctví, která ještě dlouhou dobu trvala i u těchto křesťanských národů; neboť v těch dobách byly ve zvyku souboje, vítězové se tudíž domnívali, že přemožení nemají Boha (jak jsme výše ve svých úvahách o soubojích řekli [958]), a pokládali je proto za pouhou zvěř. Tento vztah nevráživosti mezi národy se dosud udržel mezi křesťany a Turky. Slovo „Turek“ znamená „pes“ (proto křesťané, když chtějí jednat s Turky zdvořile, nazývají je „musulmany“, což znamená „praví věřící“). Turci zase říkají křesťanům „svině“. Proto ve válkách mezi sebou praktikují herojská otroctví, ačkoli křesťané tak činí mnohem lidštěji.

1056 Nade vše však je zázračný návrat věcí lidských v tom, že se v těchto božských dobách znovu objevily první azyly starověkého světa, na nichž, jak jsme slyšeli od Livia, byla založena všechna první města [561]. Neboť v důsledku velké divokosti a krutosti oněch velmi barbarských staletí se znovu vrátilo násilí, loupeže, zabíjení, a protože (jak jsme řekli v Axiómech [177]), nebylo jiného účinného prostředku udržet na uzdě lidi, kteří se zba-

vili všech lidských zákonů, než zákony božské nařizované náboženstvími, přirozeným během věci lidé v obavě, že budou utlačeni a vyhubeni, jsouce v těchto dobách takového barbarství krotší, přicházeli k biskupům a opatům těchto násilných věků a vzdávali sebe, své rodiny i majetky v jejich ochranu a tito je tam ve svou ochranu přijímali. Toto poddání se a ochrana jsou hlavními složkami lén. Proto v Německu, které bylo patrně nejdivočejší a nejkruťší ze všech národů Evropy, bylo téměř více knížat církevních (biskupů, opatů) než světských, a jak jsme řekli [1048], ve Francii se všechna knížata nazývala hrabaty nebo vévody a opaty. Proto se v Evropě velké množství měst, zemí a hradů nazývá jmény svatých. Neboť na místech vyvýšených nebo skrytých byly stavěny malé kaple k sloužení mši a k provádění jiných úkonů prikazovaných našim náboženstvím a tyto kaple lze v oněch dobách označit za přirozené azylы křesťanů, kteří tam v jejich blízkosti budovali svá obydlí. Proto jsou všude nejstaršími věcmi, jež nám zbyly z tohoto druhého barbarství, malé kostelíky na takovýchto místech, většinou v troskách. Známým příkladem toho u nás je opatství San Lorenzo v Averse, do něhož je inkorporováno opatství San Lorenzo v Kapui. Ono vládlo v Kampánii, Samniu, Apulii a ve staré Kalábrii, od řeky Volturna až po moře Tarentské nad 110 kostely buď bezprostředně nebo přes opaty a mnichy jemu poddané. A téměř na všech zmíněných místech opatové ze San Lorenza byli i barony.

Kapitola druhá

Návrat věčné přirozenosti lén u národů, a tudíž návrat starého římského práva ve feudálním právu

1057 Po tomto božském věku následovaly doby určitě herojské, kdy se vrátilo určité rozlišování herojského a lidského, jako by šlo o dvě různé přirozenosti. V tom je příčina onoho účinku, který udivuje Hotmana, že selští vazalové se ve feudální mluvě nazývají „homines“. Od tohoto slova zřejmě pocházejí oba významy „hominium“ a „Homagium“, které znamenají totéž. „Hominium“ jako by se řeklo „hominis dominium“; Helmodius to, jak poznamenává Cujacius, pokládá za elegantnější než „homagium“, jako by se řeklo „Hominis agium“; což znamená vedení a přivedení člověka neboli vazala tam, kde jej chce baron mít. Tento barbarický výraz pro vzájemný vztah vazala a barona učení znalci lenního práva se vši latinskou elegancí nahrazují výrazem „obsequium“, který

původně znamenal ochotu člověka sledovat heroje, kamkoli by jej ten vedl, aby mu obdělával jeho pozemky. Ve výrazu „obsequium“ je eminentně obsažena věrnost, kterou je vazal povinován baronovi. Takže „obsequium“ Latinů znamená zároveň i hold a věrnost, které se musejí přísežně slibovat při investiturách lén. Obsequium se pak u starých Římanů spojovalo s tím, čemu oni sami říkali „opera militaris“ a naši znalci lenního práva „militare servitium“, jímž římské plebejové dlouhou dobu na vlastní náklady sloužili šlechticům ve válkách, jak nás o tom výše poučily římské dějiny [107]. Toto obsequium s prací (opera) zůstalo nakonec u libertinů neboli propuštěnců v průměru k jejich patronům. Začalo, jak jsme výše pozorovali, v římské historii od dob, kdy Romulus založil Řím na klientelách, o nichž víme, že byly ochranou zemědělských námezdníků, které Romulus přijal ve svůj azyl [106]; tyto „clientelae“, jak jsme uvedli v Axiómech [263], nelze ve starých dějinách vysvětlit přiléhavěji nežli jako „léna“, tak jako učení znalci lenního práva elegantním latinským výrazem „clientela“ vyjadřovali barbarské „feudum“.

1058 O takových počátcích věcí nás jasně přesvědčuje původ slov „opera“ a „servitium“, protože „opera“ ve svém původním významu znamená jednodenní práci zemědělce zvaného proto Latiny „operarius“, jemuž Italové říkají „giornaliere“. Že je takovýto „operariem“ neboli nádeníkem, který nemá žádných občanských práv, si stěžoval Achilles, jak s ním prý Agamemnon zacházel, když mu neprávem odňal Briseovnu. U Latinů se těmto nádeníkům říkalo „greges operarum“ nebo i „greges servorum“, protože se pohlíželo nejprve na tyto „operarii“ tak jako později na otroky, totiž jako na dobytek, o němž se říká „pasci gregatim“ (tím byla nepochybně míněna nejprve stáda lidí, teprve později dobytka). A héroové byli pak v onom vzájemném vztahu nejprve pastýři těchto lidí (Homér nazývá heroje vždy s trvalým přívlastkem „pastýřů národů“), potom teprve pastýři zvířecích stád. To potvrzuje slovo *νόμος*, které znamená Řekům i „zákon“ i pastvu, jak jsme poznamenali výše [607], neboť prvním agrárním zákonem byla vzbouřeným fámulům poskytnuta obživa na pozemcích přidělených jim heroji, a té se říkalo „pastva“, což je obživa dobytka, tak jako strava je obživa lidí.

1059 Nepochybně v tomto smyslu pásl stáda světa Apollón, jež jsme shledali bohem občanského světla neboli urozenosti [533], když nám o něm mýtická historie vypravuje, že byl pastýřem u Amfrysu. Podobně byl pastýřem Paris, nepochybně příslušník královského rodu Tróje. Je jím i onen otec rodiny (Homér jej nazývá „králem“), který ve vyobrazení na Achillově štítu, na němž

je, jak jsme výše viděli [681—686], zachycena historie světa v období rodin. Dává železem příkazy, jak se má pečený vůl rozdělit mezi žence. Pro naše pastýře však není charakteristické pasení, nýbrž pohánění a střežení stád, proto mohlo být pastýřství zavedeno teprve, když byly hranice měst do určité míry zajištěny proti loupežím, kvetoucím v herojské době. Nepochybně proto přišla bukolická neboli pastýřská poezie až ve velmi vyspělých lidských dobách jak u Řeků s Theokritem, tak u Latinů s Vergilem a u Italů se Sannazzarem.

1060 Slovo „servitium“ dotvrzuje, že se tyto věci v dobách posledního barbarství vrátily. V opačném vztahu se baron nazýval „senior“ ve smyslu „signor“ (pán). Takže byli nepochybně otroky narozenými v domě staří Frankové, což tak udivuje Bodina, a obecně odpovídali těm, kdo byli u starých Římanů nazýváni „vernae“, jak jsme řekli výše [443]. Podle nich se říkalo „vernaculae“ vulgárním jazykům zavedeným skrze obecný lid národů, o němž jsme výše shledali, že to byl plebs herojských měst [597 ar.], tak jako herojský jazyk byl zaveden hérovy neboli šlechtou prvních republik [437].

1061 Když se potom moc baronů rozpadla a rozplynula mezi lid v občanských válkách, v nichž se mocní dostávají do závislosti na lidu, a byla tudíž snadno sjednocena v osobě monarchických králů, obsequium propuštěnců se proměnilo v tzv. „obsequium principis“, ve kterém je podle Tacitova názoru obsažena všechna povinnost poddaných vůči monarchiím. Naopak podle rozdílu dvou přirozeností, jedné herojské a druhé lidské, jak se v takový rozdíl věřilo, pánové lén byli zvaní „barony“ v témže smyslu, jak jsme výše ukázali, že byli zvaní „héroy“ u řeckých básníků a „viri“ u starých Latinů [684, 999]. To zůstalo u Španělů, u nichž se „muž“ nazývá „baron“, zatímco vazalové jsou slabí, ve výše uvedeném herojském smyslu jsou „ženy“ [78, 989].

1062 K tomu, co jsme právě uvedli, dodáváme, že baronové byli nazýváni „signori“, což může pocházet jen od latinského „seniores“, neboť ze staršinů se musely skládat první veřejné parlamenty nových království Evropy. Právě tak jako Romulus nazval veřejnou radu, kterou přirozeně musel složit ze starších šlechty, „senatum“. A tak jako podle těch, kdo tudíž jsou a nazývají se „patres“, museli se zvat „patroni“ ti, kdo propustili otroky na svobodu, tak v italštině muselo být názvu „padroni“ používáno ve smyslu „ochránců“; a tito „padroni“ uchovávají ve svém názvu plný jeho latinský význam a eleganci. Na druhé straně tomu se stejnou latinskou elegancí a významem odpovídá výraz „clientes“ ve smyslu „selských vazalů“, kterým Servius

Tullius, když nařizoval census, jak byl tento vyložen [107], povolil takováto léna, čímž učinil co možná nejmenší krok vpřed oproti klientelám Romulovým, jak jsme výše plně prokázali [619 an.]. To právě jsou oni propuštěnci — affranchiti —, kteří pak dali jméno národu Franků, jak bylo řečeno v předcházející knize v souvislosti s Bodinem [1017].

1063 Takto se vrátila léna, která vycházejí ze svých věčných zdrojů, jak jsme na tyto zdroje poukázali v Axiómech [260 an.], kde jsme naznačili dobrodiní, ve které lze v přirozeném řádu občanských věcí doufat. Proto říkají učení znalci lenního práva lénům v plné přiléhavosti a s latinskou elegancí „beneficia“. Hotman si tu povšiml, ale nevyužil toho, že vítězové si ponechávají obdělávaná pole svých výbojů a ubohým přemoženým ponechávají k jejich obživě neobdělávaná. Tak se vrátila léna raného světa, o nichž jsme viděli v druhé knize, že se začala (a podle řádu věcí musela začít, jak jsme výše vyložili [1057, 1058]) osobními selskými lény, jimiž byly od počátku klientely Romulovy, které byly, jak jsme v Axiómech uvedli, rozšířeny po celém starověkém světě národů [263]. Tyto herojské klientely, v dobách rozkvětu římské lidové svobody, přešly v onen zvyk, že plebejové přicházeli ráno v tógách k velkým pánům, aby se jim poklonili, dávající jim titul starých héroů „Ave, rex“, doprovázeli je na fórum a večer nazpět domů. Pánové pak (jako staří héroové, zvaní „pastýři národů“) jim dávali stravu.

1064 Takovými osobními vazaly byli u starých Římanů první „vades“, jak se později říkalo žalovaným, kteří byli povinni osobně následovat žalobce k soudu a této jejich povinnosti se říkalo „vadimonium“. Název těchto „vades“ podle naší kapitoly O původu latinského jazyka nepochybně pochází od nominativu slova „vas“, jemuž u Řeků odpovídá βᾶς a u barbarů „was“. Z toho potom vzniklo „wassus“ a nakonec „vassallus“. Vazaly tohoto druhu ještě i dnes oplývají říše nejchladnějšího severu, které nepochybně uchovávají mnoho barbarství, a zejména Polsko, kde se oni nazývají „kmety“ a jsou určitým druhem otroků; stává se tam, že jejich palatinové prohrávají ve hře celé jejich rodiny, takže tyto pak přecházejí do služeb nových pánů. To jsou nepochybně oni řetězem za uši svázání, které na řetězu poetického zlata (tj. obilí), jež mu vidí z úst, vede za sebou, kam chce, galský Herkules.

1065 Potom následovala selská léna věčné povahy. Dochází k nim prvním agrárním zákonem národů; u Římanů to byl zákon, jímž Servius Tullius nařídil první census a tím, jak jsme viděli [107], poskytl plebejům bonitární vlastnictví. K pozemkům přiděleným jim šlechtici s určitými, nejen jako dříve osobními, ale

i věcnými břemeny. Tito plebejové byli první „mancipes“. Později se tak říkalo těm, kdo byli nemovitostmi vázání eráru. Téhož druhu patrně byli přemožení, kterým vítězové, jak jsme o tom poněkud výše citovali Hotmana [1063], ponechávali ku své obživě. Tak se vrátili Antalové, připoutaní k půdě řeckým Herkulem a nexi boha Fidia neboli římského Herkula (jak jsme viděli výše [602, 658]) osvobození konečně zákonem Poeteliovým.

1066 Tito spoutanci (nexi) osvobození Poeteliovým zákonem, vzhledem k věcem výše uváženým, v každém směru odpovídají vazalům, kteří se nejdříve nazývali „ligii“, ježto byli svázáni takovýmto poutem. Jako takové nyní znalci lenního práva označují ty, kdož mají uznávat za své přátele nebo nepřátele všechny přátele nebo nepřátele svého pána. Taková je právě přísaha, kterou staří germánští vazalové podle Tacita, jak jsme již slyšeli, skládali svým knížatům, že budou sloužit pro jejich slávu [559]. Vazaly ligii byli potom, když se léna povznesla až k občanským knížatům, přemožení králové, jimž římský lid slavnostní formulí, jak nám římská historie vypravuje, „regna dono dabat“, to znamená tolik, jako by se řeklo „beneficio dabat“. Tím se stávali spojenci římského lidu oním druhem spojenectví, kterému Latinové říkali „foedus inaequale“, a nazývali se „králové spřátelení lidu římskému“, v tom smyslu, jako císařové říkají „přátelé“ svým urozeným dvořanům. Toto nerovné spojenectví nebylo ničím jiným než investiturou suverénního léna, které se zakládalo formulí zachovanou nám Liviem, totiž že takový spojenecký král „servaret maiestatem populi Romani“. Přesně tak jako učený právník Paulus praví, že prétor vykonává právo „servata maiestate populi Romani“, tedy že přiznává právo tomu, komu ho zákony dávají, a upírá tomu, komu ho zákony upírají. Tito spojenečtí králové byli tudíž pány suverénních lén podrobenými vyšší suverenitě a tak se vrátilo v Evropě ono obecné pojmání věcí, že titul „Veličenstva“ používají ponejvíce jen velcí králové, vládcové velkých říší a početných provincií.

1067 Spolu s těmito selskými lény, od nichž vzaly počátek tyto věci, se vrátily emphyteuse, na jejichž základě byl vzděláván velká dávný hvozd země. Proto laudemium znamená jak plat vazala lennímu pánovi, tak i plat emphyteuta přímému vlastníkovi.

1068 Vrátily se staré římské klientely, jak jsme na ně poněkud výše poukázali [1057], kterým se nyní říkalo „commendae“. A znalci lenního práva vazalům s latinskou elegancí přílehavě říkají „clientes“ a lénům „clientelae“.

1069 Vrátily se censy toho druhu, jakým byl census nařízený Serviem Tulliem, podle něhož římstí plebejové dlouhou dobu

museli sloužit šlechtě ve válkách na vlastní náklady. Byli tudíž vazalové, zvaní nyní „angarii“ a „perangarii“, oni staří římstí „assidui“, kteří, jak jsme výše viděli [618], „suis assibus militabant“. Šlechta pak až do Poeteliova zákona, který zrušil feudální svazek římského plebs, měla právo soukromého vězení nad plebejskými dlužníky.

1070 Vrátily se výprosny (precaria), což byly od počátku nepochybně pozemky poskytnuté pány chudým k jejich prosbě, aby se jejich obděláváním mohli uživit; právě jejich držbu však zákon XII desk nikdy neuznával, jak jsme výše ukázali [638, 983].

1071 A protože barbarství se svými násilnostmi ruší důvěru, která je základem obchodu a národům nedovoluje starat se o jiné, než čeho potřebují právě jen k holému životu, a protože všechny výnosy mohou záležet jen v takzvaných přirozených plodech, v těchto dobách přicházejí i livelli jakožto smlouvy o záměně nemovitostí. Jejich užitečnost lze vidět v tom, jak už jsme jinde řekli [571], že jedni mají nadbytek pozemků dávajících plody určitého druhu, jichž mají jiní nedostatek, a naopak; proto si pozemky zaměňují.

1072 Vrátily se mancipace, při nichž vazal vkládá ruce do rukou svého lenního pána, aby mu vyjádřil svou věrnost a poddanství. Proto jsme kousek výše řekli [1065], že selští vazalové podle censu Servia Tullia byli první mancipes Římanů. S mancipacemi se pak vrátilo rozlišování věcí na res mancipi a res nec mancipi, protože feudální statky jsou res nec mancipi vazala, čili jsou jim nezczizitelné, a jsou res mancipi lenního pána. Právě tak jako byly pozemky římských provincií res nec mancipi provinciálů a res mancipi Římanů. V aktu mancipace se vrátily stipulace v podobě infestukací neboli investitur, o nichž jsme výše ukázali, že jsou s oněmi totožné [569]. Se stipulacemi se pak vrátily úkony, které se v staré římské jurisprudenci, jak jsme viděli [1044], výstižně nazývaly „cavissae“, pak se jim zkráceně říkalo „caussae“ a v dobách druhého barbarství se jim říkalo podle téhož latinského kořene „cautelae“. A solemnizaci paktů a kontraktů jimi se říkalo „homologare“ od oněch „homines“, od nichž, jak jsme výše viděli, pochází „hominium“ a „homagium“ [1057]; protože všechny smlouvy této doby musely být feudální. Takto se s kautalemi vrátila pacta opatřená kautalemi v aktu mancipace, jimž římstí právníci říkali „pacta stipulata“, což jsme výše shledali odvozené od „stipula“, jež má význam obalu obilního zrna; a tak ve stejném smyslu jako barbarští učenci odvozovali od investitur, zvaných též „infestukacemi“, „pacta vestita“, i pacta bez kautel učenci

římští i barbarští ve stejném významu a se stejným výrazem nazývali „pacta nuda“.

1073 Vrátily se oba druhy vlastnictví, přímé i užitkové (dominium directum i dominium utile), které zcela odpovídají quiritskému a bonitárnímu vlastnictví Římanů. Přímé vlastnictví vzniká tak, jako u Římanů vzniklo nejprve vlastnictví quiritské, o němž jsme viděli, že se na počátku vázalo k pozemkům, která šlechta poskytla plebejům. Pozbyli-li tito jejich držby, museli se jí domáhat reivindikací s formulí: „Aio hunc fundum meum esse ex iure Quiritium“, v tom smyslu (jak jsme výše ukázali [621, 984]), že tato reivindikace nebyla ničím jiným nežli laudatio in auctore celého stavu šlechtického (který v aristokracii tvořil toto město), od něhož měli plebejové právo civilního vlastnictví, takže mohli vindikovat tyto pozemky. Toto vlastnictví zákon XII desk vždy nazývá „auctoritas“ podle oné autority panství, kterou měl vládnoucí senát nad veškerým územím římským, nad nímž měl potom lid za lidové svobody svrchované impérium, jak bylo vyloženo výše [386, 944 an.].

1074 „Auctoritas“ druhého barbarství, jako nescetné jiné věci, objasňujeme v tomto díle starožitnostmi prvního barbarství (natolik dokázala doba druhého barbarství být temnější nežli doba prvního); po této auctoritas druhého barbarství zbyly však tři dostatečně zjevné stopy v těchto třech feudálních výrazech: za prvé ve výrazu „přímý“ („přímá žaloba“), který potvrzuje, že reivindikační žaloba (actio directa) byla původně autorizována přímým vlastníkem; dále ve výrazu „laudemium“, které se, jak se praví, platilo i za léno, jež se zakládalo na zmíněném laudatio in auctore; konečně ve výrazu „laudo“, který musel původně znamenat soudní rozsudek ve věcech toho druhu a později se jím označovalo soudní řízení zvané „smírčí“, protože takové soudy končily, zdá se, smírně, na rozdíl od soudů, které se týkaly alodií (Budé se domnívá, že se jim tak říkalo od „allaudi“, tak jako je u Italů od „laude“ odvozeno „lode“); spory o alodia páni vyřizovali původně se zbraní, jak jsme výše ukázali [961]; tento zvyk trval až do nynějšího věku v našem království neapolském, kde baroni nikoli civilními soudy, ale souboji stíhali útoky na území svých lén. A jako quiritské vlastnictví starých Římanů, pak přímé vlastnictví raných barbarů nakonec znamenalo vlastnictví chráněné civilní věcnou žalobou.

1075 A vniká nám sem dosti světla, abychom v návratu věci národů vypořádali u posledních barbarských právníků i opakování toho, co se stalo posledním římským právníkům. Tak jako oni římští právníci již ztratili ve své době z očí staré římské právo,

jak jsme o tom uvedli nespočetné důkazy [984, 993], tak barbarští právníci ve svých posledních dobách ztratili z očí staré právo feudální. Proto učení vykladači římského práva, všímající si toliko různého znění názvů a nechápající ničeho z totožnosti věci, rozhodně popírají, že římské právo znalo tyto dva barbarské druhy vlastnictví.

1076 Vrátily se statky „ex iure optimo“, jak učení znalci lenního práva označují alodiální statky, které nepodléhají žádným břemenům veřejným ani soukromým a srovnávají je s oněmi několika domy ex iure optimo, které podle Cicerona v jeho době ještě v Římě zbyly. Avšak tak jako se v posledních římských zákonech ztrácí znalost statků toho druhu, tak ani z takovéhoto alodu nezbyl na naši dobu vskutku žádný. A jako předtím pozemky ex iure optimo Římanů, tak později v návratu věci byly alody nemovité statky, které nejsou zatíženy soukromými věcnými břemeny, ale podléhají věcným břemenům veřejným; neboť se opakovalo to, jak se z censu nařízeného Serviem Tulliem stal census, který byl základem římského eráru, což jsme objasnili výše [619–623]. Takže alody a lenní statky, které tvořily základní rozdělení věci v lenním právu, se navzájem lišily původně tím, že s lenními statky se spojovalo laudatio auctoris, s alody nikoli. Bez našich principů učení znalci lenního práva pak nikdy neporozumějí tomu, proč se alodům, jež oni v latině nazývají s Ciceronem „bona ex iure optimo“, začalo říkat „statky přeslice“, ačkoli tyto statky ex iure optimo ve svém vlastním významu, jak jsme výše řekli, byly statky nejsilnějšího práva, nezatížené žádným cizím břemenem, ani veřejným; byly to, jak bylo výše řečeno, statky otců v období rodin a udržely se ještě dlouho v době prvních měst, jsouce statky, kterých oni nabyli namáhavými činy Herkulovými [490, 601]. Obtíž se snadno rozřeší principy naší vědy. Vždyť Herkules, když se stal služebníkem Iole a Omfale, předl; to znamená, že héroové zženštili a přenechali svá herojská práva plebejům, které pokládali za ženy (na rozdíl od nich se pak oni nazývali „viri“, jak jsme výše vyložili [1061], a strpěli, aby jejich statky byly censem podrobeny eráru, který byl kořenem lidových republik a pak vhodným základem pro vznik monarchií.

1077 Tímto způsobem se ve starém lenním právu, kterému se v pozdějších dobách přestalo rozumět, vrátily pozemky „ex iure quiritium“, jež jsme vyložili jako právo „Římanů ve veřejném shromáždění vyzbrojených kopími“ [603], kterým se říkalo „quires“ [562]. Podle těchto quiritů byla koncipována reivindikační formule „Aio hunc fundem meum esse ex iure quiritium“, což bylo, jak řečeno [1073], laudatio in auctore herojského města římského.

Tak jako se za doby druhého barbarství lénům říkalo „statky kopí“, které vyžadovaly laudaci lenních pánů jako auctorů, na rozdíl od pozdějších alodů, zvaných „statky přeslice“ (na které Herkules, ponížený, přede, když se stal služebníkem ženy). Tím jsme výše vyložili [657] herojský původ hesla na královském erbů Francie „Lilia non nent“, totiž že v onom království ženy nenastupují ve vládu. Neboť se vrátily gentilské sukcese zákona XII desk, který byl, jak jsme viděli [988], „ius gentium Romanorum“, tak jako se sálský zákon podle Balda nazýval „ius gentium gallorum“; tento pak určitě platil v Germánii a tedy musel být zachován u všech ostatních prvních barbarských národů Evropy. později však se omezil na Francii a Savojsko.

1078 Vrátily se konečně ozbrojené dvory, tak jako jsme výše viděli, že jimi byla herojská shromáždění, která se konala ve zbrani, jako shromáždění řeckých kúrétů a římských quirítů [594]. První parlamenty evropských království se musely skládat z baronů, tak jako se parlament ve Francii určitě skládal z pěrů. Francouzská historie o něm jasně sděluje, že jeho hlavou byli nejprve sami králové, kteří jako své pověřence ustanovovali péry soudu, aby rozhodovali soudní pře; proto se jim pak říkalo „vévodové a pérové“ Francie. Právě tak v procesu, který byl podle „gentium Romanorum“, tak jako se sálský zákon podle Balda nazýval „ius gentium gallorum“; tento pak určitě platil v Germánii a tedy musel být zachován u všech ostatních prvních barbarských národů Evropy, později však se omezil na Francii a Savojsko.

1078 Vrátily se konečně ozbrojené dvory, tak jako jsme výše viděli, že jimi byla herojská shromáždění, která se konala ve zbrani, jako shromáždění řeckých kúrétů a římských quirítů [594]. První parlamenty evropských království se musely skládat z baronů, tak jako se parlament ve Francii určitě skládal z pěrů. Francouzská historie o něm jasně sděluje, že jeho hlavou byli nejprve sami králové, kteří jako své pověřence ustanovovali péry soudu, aby rozhodovali soudní pře; proto se jim pak říkalo „vévodové a pérové“ Francie. Právě tak v procesu, který byl podle Cicerona prvním hrdelním procesem římského občana, král Tullus Hostilius ustanovil duumviri jako pověřence, aby podle formule uváděné Titim Liviem „in Horatium perduellionem dicerent“, protože zabil svou sestru.

1079 V přítomnosti oněch herojských dob bylo totiž každé zabití občana (když se města skládala toliko z héroů, jak jsme výše plně prokázali [597]) pokládáno za nepřátelský čin vůči vlasti, a právě to je „perduellio“. Každé takové zabití bylo „parricidium“, protože postihlo „otce“ neboli šlechtice; jak jsme výše viděli [664], skládal

se v těch dobách Řím z otců a z lidu (plebs). Od doby Romulovy až do Tulla Hostilia nebyla však vznesena žádná obžaloba pro zabití urozeného, protože šlechtici nepochybně dávali pozor, aby nespáchali takový delikt, vyřizující si své věci mezi sebou souboji, o nichž jsme výše uvažovali [1074]. V případě Horatiové však nebylo nikoho, kdo by soubojem soukromě mstil zabití Horatia, proto Tullus Hostilius poprvé nařídil soud. Na druhé straně, zabití na plebejích se dopustili buď sami jejich patróni a nikdo je nemohl pro to obžalovat, anebo jiní, a potom, jako v případě zabití cizího otroka, byla patrónovi nahrazována škoda, jak je to dosud zvykem v Polsku, Litevsku, Švédsku, Dánsku a Norsku. Učení vykladači římského práva neměli tu ovšem žádné potíže, protože vycházeli z bláhového názoru o nevinosti zlatého věku, tak jako politikové z téhož důvodu vycházeli z výroku Aristotelova, že ve starých republikách nebylo zákonů o soukromých křivdách a deliktech. Proto Tacitus, Sallustius a jiní svým způsobem bystří spisovatelé, když vypravují o počátcích republik a zákonů, vypravují o prvotním stavu před založením měst, že lidé původně žili jak Adamové ve stavu nevinosti, když však potom vstoupili do měst oni „hominés“, kterým se diví Hotman a od nichž pochází přirozené právo národů, jimž Ulpian říká „humane“, pak už se zabití každého člověka nazývalo „homicidium“.

1080 V těchto parlamentech se projednávaly nyní lenní věci: lenní práva a následnictví či devoluce lén pro felonii nebo při kaducitě; a tyto soudní případy opětovně potvrzené judikaturou, vytvořily lenní obyčeje, které jsou mezi všemi obyčeji v Evropě nejstarší a potvrzují nám, že se přirozené právo národů zrodilo z těchto lidských lenních obyčejů, jak jsme plně prokázali výše [599].

1081 Konečně jako král Tullus povolil Horatiovi, aby se z rozsudku, jímž byl odsouzen, odvolal k lidu, který se tehdy skládal toliko ze šlechticů, jak jsme výše ukázali [622 n. 666 n.], protože obžalovanému nezbyvá jiný opravný prostředek proti rozhodnutí vládnoucího senátu než k témuž senátu. Tak a nejinak to musili činit urození i v době návratu barbarství a odvolávat se ke králům v jejich parlamentech, jako například ke králům Francie, kteří byli původně hlavou parlamentu.

1082 Významnou památkou po těchto herojských parlamentech je Svatá rada neapolská, jejíž prezident se tituluje „Svaté královské Veličenstvo“, radové se nazývají „milites“ a zasedají tam jako pověřenci (protože v dobách druhého barbarství jedině šlechtici byli vojáky a plebejové jim sloužili ve válkách), jak jsme to v dobách prvního barbarství viděli u Homéra, jakož i že se tak dále

v starých dějinách římských za doby prvního barbarství; proti jejímu rozhodnutí není odvolání k jinému soudu, jedině se lze odvolat k téměř tribunálu.

1083 Ze všech výše vypočtených věcí nutno usoudit, že všude se vyskytly říše aristokratické nikoli svým zřízením, nýbrž svou vládou; takovou říší je ještě nyní na chladném severu Polsko (a před stopadesáti lety byly takovou říší i Švédsko a Dánsko); časem se z něho stane, když přirozenému běhu věcí nezabrání mimořádné okolnosti, dokonalá monarchie.

1084 To je v té míře pravda, že i Bodin dospívá k názoru, že francouzské království bylo v době obou dynastií, merovejské i karolinské, nejen podle své vlády (jak my pravíme), ale i podle svého zřízení aristokratické. Ptáme se tu však Bodina: Jak se stala Francie tak dokonale monarchickou, jakou je nyní? Snad nějakým královským zákonem, jímž se paladinové Francie vzdali své moci a přenesli ji na krále kapetovské dynastie? Odvolává-li se na pověst o královském zákonu, který je smyšlenkou Tribonianovou, jímž se římský lid prý vzdal svého svrchovaného a svobodného impéria a přenesl ho na Oktaviana Augusta, pak abychom shledali, že jde jen o pověst, stačí si přečíst první stránky Tacitových Análů, kde Tacitus vypravuje o posledních činech Augustových, kterými se snažil legitimovat počátek římské monarchie ve své osobě, jako že všechny národy viděly, že tato počala Augustem. Anebo snad proto, že některý Kapetovec dobyl Francii zbraní? Avšak od takového nešťastného osudu ji uchraňují všechny historie. Tudíž i Bodin a s ním všichni politikové a právníci, kteří psali de iure publico, musí uznat ten věčný přirozený královský zákon, že se svobodná moc státu, protože je svobodná, musí prosadit. A tak do té míry, jak se oslabují optimáti, nutně sílí lid, až se stane svobodným; čím více se pak oslabuje lid, tím více nutně sílí králové, až se stanou monarchy. Proto tak jako právo filozofů (neboli morálních teologů) je rozumové, tak přirozené právo národů má základ v užitečnosti a moci; národy ho zachovávají, jak právníci praví, „usu exigente humanisque necessitatibus expostulantibus“.

1085 Ze všech těchto pěkných a elegantních výrazů staré římské jurisprudence, kterými učení znalci lenního práva ve skutečnosti zmírňovali a mohli i nadále zmírňovat barbarství feudální doktríny (protože, jak jsme ukázali [1057 n.], ideje této doktríny jsou s oněmi výrazy v naprostém souladu), usuzuje Oldendorf (a s ním všichni ostatní), že se feudální právo zrodilo z jisker požáru, jímž barbaři spálili římské právo. Avšak bylo to naopak římské právo, které se zrodilo z jisker lén praktikovaných prvním barbarstvím Latia a na lénech vznikly všechny republiky světa. To jsme prokázali

výše zvláštním výkladem (když jsme v Poetické politice uvažovali o prvních republikách [599 n.]), tak jako jsme v této knize viděli (což jsme v Ideji tohoto díla slíbili ukázat), že ve věčné přirozenosti lén mají svůj počátek nové říše Evropy [25].

1086 Nakonec však, když se zřídili univerzity v Itálii a začalo se na nich vyučovat římskému právu, jak je obsaženo v Justinianových knihách, kde se zakládá na přirozeném právu lidstva, myslí již rozvinutější a rozumově vyspělejší začaly pěstovat jurisprudence přirozené ekvity, která v civilním právu klade na roveň urozené i neurozené, jako jsou si rovni svou lidskou přirozeností. A jako od doby, kdy Tiberius Coruncanius začal veřejně vyučovat právům v Římě, začalo z rukou šlechty unikat jeho tajemství a tak krok za krokem slábla její moc, tak se totéž přihodilo šlechtě v říších Evropy, které si vládly nejprve aristokratickými vládami, pak přešly v svobodné republiky a v dokonalé monarchie.

1087 Tyto posledně zmíněné státní formy, protože obě přinášejí vlády humánní, mohou se snadno změnit jedna v druhou; avšak obnovit aristokratické státy je v přirozeném řádu občanských věcí téměř nemožné. Proto Dión Syrakúský ač byl sám z královského rodu a vyhnal obludného vládce, jakým byl Dionysios, tyran syrakúský, a též byl zdoben mnoha občanskými ctnostmi, takže byl hoden přátelství božského Platóna, byl barbary zavražděn, když se pokusil obnovit aristokratický stát. A pythagorejci (neboli, jak jsme výše vyložili [427, 1042], šlechtici Velkého Řecka), pro tůž pokus, byli pobiti a těch několik málo z nich, kteří se živí zachránili do opevněných míst, dav zažíva upálil. Protože plebejští lidé, jakmile jednou poznají, že jsou stejné přirozenosti se šlechtici, přirozeně nesnesou, aby se jim nerovnali v občanském právu. Toho dcsahují buď v svobodných republikách nebo pod monarchiemi. Proto jsou za nynějšího stavu lidskosti národů aristokratické republiky, jichž se nám zachovalo jen velmi málo, jenom s tisícerou péčí a mnoha rozváznými a moudrými opatřeními s to udržet masy zároveň v poslušnosti a spokojenosti.

Kapitola třetí

Popis starověkého a moderního světa národu, který je podle pozorování v souladu s nárysem základů této vědy

1088 Touto cestou lidských věcí občanských neprošlo Karthago, Kapua a Numantia, tři města, jejichž světovládných snah se Řím obával. Neboť Kartagiňanům v tom zabránila jejich vrozená afriická

chytrost, kterou ještě více vytrřbili námořními obchody. Kapuáncům pak to zmařila lahodnost podnebí a hojnost šťastné Kampánie. Konečně Numantinové byli ve svém prvním rozkvětu herojství srazeni římskou mocí, kterou vedl Scipio Africanus, přemožitel Kartága, jenž měl za sebou síly světa. Římané však, jimž žádná z těchto věcí nikdy nebránila, kráčeli vpřed v správném chodu, dávající se věst prozíratelností pomocí obecné lidové moudrosti, a prošli všemi třemi formami občanských států v jejich přirozeném pořádku, jak bylo v těchto knihách mnoha důkazy prokázáno; v každé z těchto forem setrvali, až přirozeným postupem vznikla forma následující. Měli aristokracii až po zákony Publiliův a Poeteliův, lidovou svobodu až do doby Augustovy a monarchii, dokud tato lidsky mohla odolávat vnitřním a vnějším silám, které takovouto státní formu rozrušují.

1089 Dnes, jak se zdá, je vyspělá lidskost rozprostraněna po všech národech, neboť několik málo velkých monarchů vládne tomuto světu národů; a jestliže jsou mezi národy ještě barbaři, je tomu tak proto, že jejich monarchie byly zbudovány na lidové moudrosti fantastických a divokých náboženství a někdy k tomu přistupuje méně správná přirozenost poddaných národů.

1090 Abychom začali chladným severem: moskevský car, ačkoli je křesťan, vládne lidu tupé myslí. Kníže či chán Tatarský vládne lidu měkkému, jako byli staří Serové, kteří tvořili největší část jeho velké říše, již spojil nyní s říší čínskou. Neguš Etiopie a mocní králové Fezu a Maroka vládnou národům příliš slabým a málo náročným.

1091 Avšak uprostřed v pásmu mírném se rodí lidé vyrovnané přirozenosti. Když začneme dálným Orientem, císař japonský žije v civilizaci podobné římské civilizaci v době punských válek; podobá se Římanům krutostí zbraní a jak vyzbrozovali učení cestovatelé, jeho jazyk má podobný spád jako latina; avšak skrze fantastické náboženství, značně strašné a kruté, jehož hrůzní bohové nosí zhoubné zbraně, podržuje mnoho z herojské přirozenosti. Proto otcové misionáři, kteří se tam vypravili, sdělují, že největší překážkou, jež jim bránila, aby tyto lidi přivedli ke křesťanskému náboženství, byla nemožnost přesvědčit urozené, že plebejové mají stejnou lidskou přirozenost jako oni. Císař čínský, protože vládne pomocí mírného náboženství a pěstuje písemnictví, je nejcivilizovanější. I císař Indie je spíš civilizovaný než ne, a provozuje převážně umění mírová. Perský a turecký císař přimísili k měkkosti jimi ovládané Asie hrubou doktrínu svého náboženství a tak, zejména Turci, mírní pýchu leskem, nádherou, štědrostí a vděčností.

1092 V Evropě však, kde všude vládne křesťanské náboženství (jež vyznává nekonečně čistou a dokonalou ideu Boha a přikazuje milosrdenství vůči celému lidskému rodu), jsou velké monarchie ve svých zvycích velmi civilizované. Je pravda, že říše položené na chladném severu, třebaž jsou zřízeny monarchického, přece zdají se být spravovány aristokratickou vládou. (Takovými byly před půldruhým stoletím Švédsko a Dánsko, a nyní ještě jsou Polsko i Anglie). Nezabrání-li jim však nějaké mimořádné okolnosti v přirozeném běhu lidských věcí, dospějí v dokonalé monarchie. Jedině v tomto světadílu, ježto se tu pěstují vědy, je navíc velký počet lidových republik, jaké se v ostatních třech vůbec nevyskytují. Navrátily se též stejné veřejné užítky a potřeby a s nimi se obnovila forma republik Aitolů a Achájců. A tak jako tyto republiky Řekové zamýšleli jako nutnou obranu proti veliké moci římské, tak se spojily Švýcarské kantony a Spojené provincie, neboli státy Nizozemí, které z mnoha svobodných lidových měst zřídili i tam onu aristokracii, v níž jsou v míru a válce spojeny trvalým svazkem. I těleso Německé říše je soustavou mnoha svobodných měst a suverénních knížat, jejíž hlavou je císař, a ve věcech, jež se týkají stavu této říše, se vládne aristokraticky.

1093 Tu je nutno poznamenat, že suverénní moci, spojující se v trvalé či dočasné svazky dospívají od sebe k vytvoření aristokratických států, v nichž se projevují strach a nedůvěra vlastní aristokraciím, jak jsme ukázali výše [273, 1025]. A protože je to poslední forma občanských států (neboť si nelze představit v přirozeném řádu občanských věcí stát, který by byl vyšší než takováto aristokracie), táž forma musela být první, jak jsme v tomto díle nesčetnými svědectvími dokázali [584], že první občanské státy byly aristokracie otců, suverénních vládců nad svými rodinami, kteří se spojili ve vládnoucí stav prvních měst. Neboť taková je povaha základů či principů, že věci se jimi jako prvními začínají a jimi jako posledními končí.

1094 A abychom se nyní vrátili k svému předmětu, v Evropě není teď víc než na pět aristokracií, totiž Benátky, Janov a Lucca v Itálii, Dubrovník v Dalmácii a Norimberk v Německu, a téměř všechny mají malé území. Všude v Evropě však vzkvétá taková civilizace, že je velká hojnost všech statků, jež mohou činit lidský život šťastným, jak prospěchy pro tělo, tak požitky pro mysl a ducha. To vše díky křesťanskému náboženství, které učí pravdám tak vznešeným, že pojalo do sebe, aby mu sloužily, nejučenější filozofie pohanů a pěstuje tři jazyky jako své: nejstarší jazyk světa, hebrejštinu, nejjemnější jazyk, řečtinu a největší z jazyků, jímž je latina. Tudíž i pro lidské účely je křesťanské náboženství nej-

lepší ze všech náboženství na světě, protože spojuje moudrost zjevenou s moudrostí rozumovou a opírá se o nejvybranější učení filozofů a o nejvyspělejší vzdělání filologů.

1095 Konečně, když překročíme oceán, v novém světě Američané by teď procházeli takovouto cestou lidských věcí, kdyby je nebyli objevili Evropané.

1096 Nyní pak, ve světle návratu a opakování lidských občanských věcí, o němž jsme zvláště v této knize pojednali, uvažme četné shody, které jsme v celém tomto díle na velkém počtu materií objevili mezi prvními a posledními dobami starověkých a moderních národů. A máme před sebou vysvětleny dějiny, nikoli již jen zvláštní a časově omezené dějiny zákonů a činů Římanů nebo Řeků, ale (na základě totožnosti podstaty, již je nutno porozumět a již je nutno vyložit) ideální historii věčných zákonů, podle nichž probíhají děje všech národů ve svém vzniku, pokrocích vyspělosti, úpadku a zániku, a to i kdyby byla pravda (jako že to je určitě blud), že se ve věčnosti čas od času rodí nekonečné světy. Proto jsme si nemohli toho odeprít, abychom nedali svému dílu náročný název *Nové vědy*, vždyť by bylo nespravedlivé zbavit ji jejího práva a oprávnění, která jí dává její univerzální předmět, totiž společná přirozenost národů, tou vlastností, která je vlastní každé vědě dokonalé ve své ideji, jak nám ji Seneca vyjadřuje tímto velkolepým rčením: „*Pusilla res his mundus est, nisi id, quod quaerit, omnis mundus habeat*“.

Závěr díla

O věčně přirozené a božskou prozřetelností zřízené republice, která je v každém svém druhu nejlepší

1097 Uzavíráme tudíž své dílo s Platónem, který pojal čtvrtý druh republiky, v němž by nejvyššími pány byli čestní a dobří lidé. To by byla pravá přirozená aristokracie. O takovouto republiku, jak si ji představoval Platón, usilovala božská prozřetelnost od samého počátku národů, když zařídila, že lidé gigantické postavy, velmi silní, kteří nutně bloudili po horských výšinách, jak to činí nejsilnější divoká zvěř, jakmile zazářily první blesky poté, co ustala potopa světa, upoutavše se sami k zemi v jeskyních hor, podrobili se vyšší moci, kterou si představovali jako Jupitera, a jsouce tak zcela ohromeni, jako byli zcela hrdí a divocí, sklonili se před božstvem, vždyť za takového stavu lidských věcí si nelze představit jiný způsob, jakým by je prozřetelnost mohla zastavit v jejich zvířecím blouděním uvnitř velkého hvozdu země, aby je uvedla v řád lidských občanských věcí.

1098 Tu se tedy utvořil stav tak řečeno mnišských republik neboli osamocených suverénů pod vládou jednoho Jupitera Optima Maxima, jak si jej sami představovali a uvěřili v něj v záři blesků, kterými jim sděloval ono světlo boží, že on vládne lidem. Protože si pak všechny lidské užítky, kterých se jim dostalo, a všechnu pomoc, která jim byla poskytnuta v jejich lidských potřebách, představovali v podobě bohů a těch se jako takových báli a zbožňovali je. Potom mezi silnými uzdami strašné pověry a nutkavými pobídkami zvířecí rozkoše (obojí muselo být u takových lidí velmi prudké), jelikož se domnívali, že nebesa na ně strašně shlížejí a tak jim zabraňují v tom, aby holdovali pohlavní smyslnosti, museli potlačovat nutkání tělesných hnutí rozkoše. Takto začínajíce užívat lidské svobody (to znamená držet na uzdě smyslná hnutí a dávat jim jiný směr, což nevychází z těla, jež je zdrojem smyslnosti, tedy to musí být z lidské mysli, která je vlastní člověku) dali se na jinou cestu, uchopili mocí ženy přirozené vzpurné a plaché, zavlekli je do svých jeskyň, aby tam s nimi souložili a drželi je tam